

Oude likeuren met fantasie-namen praktisch verdwenen:

„Mensen willen tegenwoordig weten wat je inschenkt...”

DE STAD NIJKERK

NIEUW VENNEP -- Oude, aan onmiskenbaar rijke fantasie ontsproten namen, als „Hempje ligt op”, „Eau de ma Tante”, „Kwartier voor vijven” en „Hoe langer hoe liever” komt men voor Nederlandse likeuren tegenwoordig nauwelijks meer tegen. Vandaag de dag geven de etiketten op de flessen met het geestrijke vocht -een enkele uitzondering daargelaten- duidelijk aan om welke drank het gaat. Zo is Apricot Brandy gemaakt van abrikozen en Crème de Bananes van bananen. Volgens archivaris L. van Sint Maartensdijk van Bols Nederland bv is het verdwijnen van de fantasienamen te danken, of -zo men wil- te wijten, aan het feit dat de likeurdrinker van tegenwoordig graag weet waar hij aan toe is. „Men laat zich vandaag de dag,” zegt Van Sint Maartensdijk, „niet zo maar meer wat inschenken. Het eet- en drinkgedrag van de gemiddelde konsument is de laatste decennia nu eenmaal veranderd. Daar moet trouwens bij worden gezegd, dat men tegenwoordig -in vergelijking met vroeger- ook niet meer in staat is goed te proeven. Gaf vroeger de smaak van de drank aan, om wat voor soort likeur het ging, nu moet ook het etiket dat duidelijk maken.”

De smaakzin van de moderne mens blijkt echter nog niet zo zeer te zijn aangetast, dat hij het verschil tussen de ene en de andere likeur niet of nauwelijks meer zou proeven. Dat Bols, de grootste distilleerderij van ons land, jaar-in-jaar-uit niet minder dan 175 verschillende soorten jenever en likeuren verkoopt aan dik 150 verschillende landen over de hele wereld, is daarvan wel het bewijs. De likeuren, die vooral in het buitenland buitengewoon populair zijn, hebben Bols internationale bekendheid bezorgd. In eigen land worden ze ook wel gedronken, maar voor de distilleerderijen is Nederland toch eigenlijk jeneverland gebleven.

Dat neemt volgens Van Sint Maartensdijk niet weg, dat likeur een echte Hollandse drank is. En daaraan verbindt hij direkt de konklusie, dat ook de cocktail van oorsprong een Nederlands product is, en dus niet -zoals men in het algemeen denkt- uit Amerika komt. „Veel likeuren van vroeger,” aldus de archivaris, „waren in feite cocktails; samengesteld uit bijvoorbeeld een derde deel van dit en tweederde deel van dat.” Onlangs schreef hij over dit onderwerp een artikel, om zijn bewering bekend te maken.

Is het aantal verschillende soorten likeuren tegenwoordig alles behalve gering, vroeger waren het er nog veel meer. Een „Nota van

liqueuren, fijne Wateren, etc. bij Erven Lucas Bols” uit 1821 somt er meer dan driehonderd op. Enkele fraaie namen komen op de lijst nog voor, zoals „Eau de ma Tante”, „Juffertje in 't Groen”, „Vergiss mein' nicht”, „Hempje ligt op”, „Kwartier voor vijven” en „Hoe langer hoe liever”.

Oorsprong

Over de oorsprong ervan wordt verschillend gedacht. Enkele theorieën daarover zijn volgens Van Sint Maartensdijk minstens even fantasierijk als de namen zelf. Volgens hem moet je een niet gering aantal verhalen omtrent de herkomst dan ook zien met „een knipoog naar de historie”.

De naam „Hoe langer hoe liever” zou volgens romantische geesten zijn ontstaan in de tijd van de Vereenigde Oostindische Compagnie. De chirurgijnen aan boord van de VOC-schepen zouden op het idee zijn gekomen alcohol toe te voegen aan wonderolie, wat toen nog één van de meest bekende medicijnen was. De bemanning op de schepen vond het sindsdien niet erg meer om ziek te zijn... Als ze maar wonderolie kregen kon de ziekte hen niet lang genoeg duren. „Hoe langer hoe liever,” zeiden ze voortaan.

„Het is een leuk verhaal,” aldus Van Sint Maartensdijk, „maar de ware toedracht moet men in een heel andere richting zoeken. Gebleken is, dat de naam verwees naar het in die tijd simpel langs de weg

groeïende plantje hoe-langer-hoe-liever, waarnaar de likeur sterk rook.”

Ook het verhaal, dat „Eau de ma Tante” een likeur was, die bijzonder in de smaak viel bij de tante van één van de heren Bols, dient volgens Van Sint Maartensdijk worden te verwezen naar het rijk der fabelen. „In de eerste plaats,” aldus de archivaris, „is Bols niet de enige geweest, die onder die naam een likeur op de markt heeft gehad. Bovendien is er ooit ook nog een „Eau de mon Oncle” geweest. Die zou een of andere oom dan zeker erg lekker hebben gevonden...”

„Half om half”

Zo zijn er later wel meer onjuiste verklaringen gegeven, voor namen van likeuren. „Bittere lijdenstroost” zou zijn gedronken na het ontzet van Leiden, „Vrij Metseelaar” zou zijn gemaakt ter ere van het feit dat prins Hendrik lid was geworden van de loge en „Kwartier voor vijven” zou zijn gedronken door mannen, die na het werk eerst een borrel dronken, voor ze naar huis gingen. De nu nog bestaande likeur „Half om half” zou per ongeluk zijn ontstaan, toen een jongste maatje per vergissing een half vat Orange Curaçao in een ander vat gooide. Dat voor de helft was gevuld met een andere likeur. Nadat de jongen een fikse draai om zijn oren had gehad, kwam zijn leermeester tot de konklusie dat de „mix” bij nader inzien lang niet slecht smaakte... De eveneens nog -zij het tegenwoordig onder de naam Gold-liqueur- bestaande „Bruidstranen” -een likeur waaraan flinterdunne deeltjes bladgoud zijn toegevoegd- zou symbool staan voor de tranen van geluk, die een bruid huilt tijdens de huwelijpsplechtigheid.

Leuk

Veel van de namen zijn vroeger naar alle waarschijnlijkheid gewoon verzonnen, omdat de likeur er nu eenmaal een moest hebben. De verhalen, die later rond de oorsprong werden bedacht moet je zien als een aardigheidje. Al zijn ze niet waar, ze zijn leuk om te horen...”

Sommige namen wijzen nog heel duidelijk naar de medicinale werking, die men bepaalde likeuren in het verleden toeschreef. Eeuwen geleden werd alcohol gezien als medicijn en werd sterke drank vrijwel uitsluitend gemaakt door apothekers. In Duitsland is het voor niet-apothekers zelfs lange tijd verboden geweest te distilleren.

Medicijn

Maar ook toen ze al lang niet meer louter om gezondheidsredenen werden gedronken waren er nog likeuren op de markt, waarvan de fabrikant beweerde dat ze een geneeskrachtige werking bezaten. Zo zou „Hempje ligt op” een uitstekend middel tegen obstipatie zijn... Tegenwoordig mag een fabrikant geen medicinale werking meer toeschrijven aan sterke drank.

Het aantal likeuren mag door de jaren heen met meer dan de helft zijn afgenomen, en de namen minder fantasierijk zijn geworden, ook tegenwoordig maakt men bij Bols jaarlijks nog altijd zo'n 75 verschillende jenever en likeuren.

Kermisluis

Oude likeuren verdwijnen soms, en nieuwe worden aan de assortimentslijst toegevoegd. Alle worden gemaakt volgens eigen recepten, die in enkele gevallen al vele jaren oud zijn. „Als we die oude recepten gebruiken,” vertelt Van Sint Maartensdijk, „wil dat nog niet zeggen, dat we die likeuren ook nog op precies dezelfde wijze maken als vroeger. In grote lijnen wel, maar ook bij ons is er in de loop der jaren natuurlijk wel een en ander veranderd; de produktie-processen zijn nu geheel gemoderniseerd. Trouwens, lang niet alles uit de „goede oude tijd” was inderdaad zo veel beter dan tegenwoordig. Zo gebruikte men in het verleden bijvoorbeeld het schild van de kermisluis (een op de Italiaanse kermiseik levende beestje) als kleurstof voor bepaalde likeuren. Zoiets zou tegenwoordig waarschijnlijk niet eens meer mogen.”

Dat er zelfs bij een op eeuwenoude tradities stoelend bedrijf als Bols vernieuwingen hebben plaatsgevonden, wil volgens Van Sint Maartensdijk ook weer niet zeggen, dat mer er één-twee-drie de oude recepten over boord gooit, om volop te kunnen eksperimenteren met nieuwe likeuren. „Alvorens een nieuwe drank op de markt wordt gebracht,” aldus de archivaris, „wordt die uitgebreid getest. Dageelijks is men bezig met nieuwe ideeën, gebaseerd op uiteenlopen van de grondstoffen, die bij wijze van spreken kunnen variëren van azijn tot zeepsop. Soms lopen ze op niets uit, maar zo heel nu en dan leveren ze een „tien” op.

Jonge jenever

Onze jonge Bols jenever was destijds bijvoorbeeld duidelijk een tien. Die werd precies op het juiste moment ontwikkeld. De Nederlandse konsument verlangde een

wat neutralere jenever dan de zeer oude, en aan die vraag voldeed de jonge Bols volkomen. Beide jeneveren verschillen overigens niet in leeftijd. Alleen wijkt bij de jonge jenever de gebruikte hoeveelheid moutwijn sterk af en is ze -in tegenstelling tot de zeer oude- niet gezoet."

Nationale drank

Mag de jonge jenever in ons land de zeer oude hebben verdrongen, in Argentinië is de zeer oude jenever verheven tot nationale drank. Ze wordt er in het land zelf door Bols gemaakt. „Dat kan men een Argentijn,” aldus Van Sint Maartensdijk, „echter maar beter niet vertellen. De jenever is „hun” nationale drank. Als bewijs daarvan noemen ze het feit, dat er in het land een fabriek staat waar de jenever wordt gedistilleerd. Dat diezelfde distilleerderij een Nederlandse is kan of wil men er niet begrijpen..."

Vier eeuwen

Bols bestaat al meer dan vier eeuwen. In 1575 bouwde Lucas

Bols een houten loods, net buiten de stad Amsterdam. In de openlucht stookte hij zijn eerste likeuren, die het bedrijf later grote bekendheid zouden bezorgen in het land zelf, maar ook ver daarbuiten. Eeuwenlang was Bols gevestigd op diezelfde plaats, die tegenwoordig bekend is als de Rozengracht. De gracht diende vele jaren als aan- en afvoeroute, tot de gemeente Amsterdam besloot haar te dempen. Vrijwel iedereen stak blij de vlag uit, toen het gemeentebestuur zijn besluit bekend had gemaakt. Zo niet echter Bols. Die vlakte uit protest demonstratief niet mee...

Een schilderij in het Bolsmuseum in Nieuw Venneep -waar het bedrijf sinds 1969 is gehuisvest- herinnert er nog aan. In het museum, dat in gedeelten werd overgebracht van de Rozengracht in de hoofdstad naar de Lucas Bolsstraat in Nieuw Venneep, herleeft de geschiedenis van het bedrijf en zijn nog likeuren uit vroeger tijden te vinden. Het is niet opengesteld voor het publiek, maar dient om de gasten van het bedrijf een indruk te geven van de geschiedenis van Bols.

„Openstelling voor het publiek,” aldus mevrouw A. van der Steen, stafmedewerker Public Relations van Bols Nederland, „zou onbegonnen werk zijn. Nu wordt het museum jaarlijks bezocht door ongeveer 3000 mensen. Zouden we het openstellen voor iedereen, dan konden dat er wel 30.000 worden. Daar zijn we niet op ingesteld.

In het verleden kwam een regionale krant op het idee, om haar abonnees gedurende een aantal zomerweken in groepen rond te leiden door ons museum. Toen ons werd gevraagd of we daaraan mee wilden werken gingen we akkoord, op voorwaarde dat de groepen niet te groot zouden zijn. Nu, de krant heeft het geweten. De belangstelling voor het uitstapje bleek zo groot te zijn, dat bij de uitgeverij de telefoon een dag lang volledig geblokkeerd was..."

Elke dag een glaasje

In het museum vindt men natuurlijk ook de bekende Bols-slogan „Elke dag een glaasje” terug. „Deze slagzin,” zegt Van Sint Maartensdijk, „was in de crisisjaren aan

het begin van deze eeuw het antwoord van Bols op een campagne tegen het gebruik van alcoholhoudende dranken.

Onder het motto „Ach vader, niet meer!” (waar straatjongens al snel „Acht vader niet meer!” van maakten, was in de jaren dertig een landelijke aktie gestart tegen het alcoholprobleem van die tijd. Affiches met daarop een treurende moeder met aan haar rokken lullende kinderen moesten de toeschouwer duidelijk maken, dat alcohol in de regel niets dan ellende brengt. Bols bestreed dat, door te stellen bij één glaasje per dag niet van drankmisbruik kan worden gesproken. En zo is het natuurlijk ook. Met alles moet je maat houden. Pas als je dat niet kunt komen de problemen. Je kunt zelfs wel doodgaan als je te veel water drinkt... Dat maat houden gold niet alleen in de crisisjaren, maar is ook tegenwoordig nog geboden. Daarom houdt Bols vast aan die slogan, waarmee ze, denk ik, duidelijk aantoon, dat ook zij een verantwoord gebruik van alcohol voorstaat.

De heer L. van Sint Maartensdijk, archivaris van Bols Nederland bv toont in het Bols-museum hoe „Hansje uit de kelder komt”. Nu een huwelijk werd in vroeger tijden „Hansje in de kelder” gedronken. Nadat zowel het jonge paar als de ouders van beide echtelieden aan de bokaal hadden gemipt bleef de beker geruime tijd voor het raam staan, ten teken dat er een kind op komst was. „Hansje” is een in een afgesloten gedeelte van de bokaal verstopt mannetje, dat te voorschijn komt zodra men de drinkbeker vult.